

33. יוֹדֵעַ לְבָבִי

חליפת שירים בין ר' אברהם אבן עזרא ורבנו תם. נראה שראב"ע חיבר את השיר לראשית קבלת הפנים שערך לכבודו של ר"ת.

שירו של ראב"ע לר"ת הוא בן חמישה טורים. בכל טור שתי צלעיות. לטורים חרוז מבריא. בטור הראשון הצלעיות חורזות.

המשקל: /---/---/---/---/---/---/---/ [המהיר]

הסימן: אברהם.

מקורות: כ"י גינצבורג (בכה"ע 'שירי ברכה' לא צויין מספר כתה"י).

נדפס: עתי השרון על יד הכרמל, שנה שביעית, עמ' 209; ראב"ע — כהנא, כרך ב ח"ב, עמ' 41; שירי ברכה, שניאור זק"ש, קובץ על יד 9, קראקא תרנ"ג-1893.

נזכר: י' דוידזון, אוצר, י', 1554.

יום אחזה חכם כאִתִּיאל
קם בעמוד הרב ובא גואל
כבוד ותפארת לישראל
אין [איש] אשר חפש יהי שואל
אתה מקום מקדש וההרִאֵל.

אוצר החכמה

אלף פעמים אכרעה לאל
בית־התבונה אחרי נפלו
רש הגביר מעלות אבותיך
הא כל נבוני לב עבדיך
ממשלתך לעד בלבותם

5

1 אלף פעמים: דב' א:יא. אכרעה לאל: מעין הנאמר תה' צה:ו. חכם כאִתִּיאל: נחמ' יא:ז; מש' ל:א, מזרע בנימין, שם חכם, חז"ל יחסוהו לשלמה המלך, ראה תנחומא וארא ה; יל"ש ב תתקס"ב. / 2 בית התבונה: הצירוף על פי מש' כד:ג, כינוי לבית המקדש. בעמוד הרב: אחרי החורבן, רבנו תם ממלא מקום המקדש, ראה להלן שו' 5. ובא גואל: עדל"ה יש' נט:כ. / 3 רש הגביר: המשורר מאחל לנמען השיר שיזכה לרשת את מעלות אבותיו. ויש בדברים שבח לו ולאבותיו. כבוד ותפארת לישראל: על פי יש' ד:ב. / 4 הא: הנה, הרי, השווה בר' מז:כג; יח' טז:מג. נבוני לב: כך הגירסא בגליון והיא נראית עיקר על פי 'לב נבון יבקש דעת' (מש' טו:יד); 'לב נבון וקנה דעת' (שם יח:טו) ולא כמו בכה"י 'נדיבי לב'. [איש]: מלה חסרה בכ"י והוספה על ידי הרש"ז. אין... שואל: הדימוי המשך לשורה הקודמת. כולם רוצים להיות עבדיך ואין איש מבקש חופש לעצמו. / 5 בלבותם: בלבות נבוני לב שהוזכרו לעיל בשו' 4. מקום: במקום. כולם שואלים הוראתך. אתה מקום מקדש: שממך יוצאת

שיר תשובה של רבנו תם לשירו של רבי אברהם אבן עזרא 'אלף פעמים', שחובר כנראה לכבוד קבלת הפנים שערך ראב"ע לר"ת (ראה קובץ על יד 9, 1893, עמ' 28). השיר כתוב באותה תבנית שירית ובאותו משקל כדוגמת שירו של ראב"ע. שיר בן חמישה טורים עם חרוז מברית. המשקל ואף סדר האקרוסטיכון, הכל כדוגמת שירו של ראב"ע.

המשקל: ---/---/---/---/---/---/---/---/---/--- [המהיר]

הסימן: יעקב.

המקורות: כ"י גינצבורג (בכה"ע 'שירי ברכה' לא צויין מספר כתה"י).

נדפס: ראב"ע — כהנא, כרך ב ח"ב, עמ' 41; שירי ברכה, שניאור זק"ש, קובץ על יד 9, קראקא תרנ"ד-1893, עמ' 28.

נזכר: י' דוידזון, אוצר, י, 1554.

מס' 467

אֶל אַבְרָהָם בְּאֵמֹר לוֹ כֹּה
אִם מוֹקְטָר מוֹגֵשׁ בְּמַעֲרָכוֹ

יֹדַע לְבָבִי מַחְשְׁבוֹת תּוֹכוֹ
עֵין רְאוּתוֹ כֵּן תַּעֲיִדְהוּ

הוראה לישראל, ראה 'הר המוריה... שיצא ממנו הוראה לישראל' (תענית טז ע"א). ראה עוד: רמרו (שם מקום מושבו של רבנו תם) נקרא 'הרמה מקום השכינה שורה' (ספר הישר, חלק שו"ת, מהד' ראזענטאהל, ברלין תרנ"ח, סי' לו, עמ' 63). וההוראל: החלק העליון של המזבח על פי יח' מג: טו-טז. ראה 'תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה ביהמ"ק בימיהן, תלמידי חכמים העוסקין בתורה בכל מקום, מעלה אני עליהן כאלו מקטירין...' (מנחות קי ע"א). ועיין עוד 'בית מדרשו צויין כאוהל מועד, מקום משפט לאכסניה של תורה...' (ספר הישר, עמ' 65).

* * *

1 יודע לבבי: על פי מש' יד:י. הניקוד יודע הוא על פי ש' זק"ש, קובץ על יד 9, קראקא 1893. והוא הולם את המשקל. מחשבות תוכו: המחשבות הפנימיות. השווה שו' 10. באמור לו כה: לפי הגהת רשזח"ה. בכה"י "ויאמר". הדגשה על כנות הדברים היוצאים מעמקי הלב. / 2 עין ראותו כן תעידהו: עדל"ה איוב כט:יא, כל הרואה אותו יעיד עליו. אם: במובן בכל פעם, השווה 'אם נשך הנחש' (במ' כא:ט). מוקטר מוגש: השווה 'מקטר מגש לשמי' (מל' א:יא). ראה הנדרש על פסוק זה במסכת מנחות קי ע"א '...אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום מעלה אני

קופאים עלי שמרם לבן אל רם זקן לצולע עלי ירכו
 בית אל מצאנוהו ועמנו שמה ידבר דת אבי שוכו
 רב אברהם האבי עזרי עבד אשר גבר דבר תוכו. 5

עליהן כאילו מקטירין ומגישין לשמי...'. ש' זק"ש הגיה 'מוקטר מוגש' ולא 'מוקטר
 ומוגש' כבכתה"י והוא תואם הכתוב שם:שם. במערכו: במחשבתו. ראה 'לאדם
 מערכי לב' (מש' טז:א) ועיין עוד לעיל שו' 1 'מחשבות תוכו'. / 3 קופאים עלי
 שמרם: עדל"ה 'הקפאים על שמריהם' (צפ' א:יב) דוממים ושותקים, השווה שירו
 של ר"ת, 'יודע ונבון דבר', עמ' 115, שו' 5. לבן אל רם זקן: כינוי לראב"ע. לצולע
 על ירכו: כינוי לעצמו יעקב התם על פי 'ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב' (בר'
 לב:כה). ר"ת משפיל עצמו לפני ראב"ע. / 4 בית א-ל... ידבר דת: על פי '... ולפקד
 על יעקב... בית אל יבואנו ושם ידבר עמנו' (הו' יב:ג-ה). אבי שוכו: דה"א ד:יח.
 ננדרש על משה רבנו, מגילה יג ע"א. / 5 רב... עזרי: ר' אברהם אבן עזרא. האבי
 עזרי: עדל"ה 'כי א-להי אבי בעזרי' (שמ' יח:ד). וכן כינה ר"ת את ראב"ע בשיר 'אבי
 עזרי', מס' 32. עבד... תוכו: ר"ת מכניע עצמו כעבד לרבו 'אבי עזרי' — ראב"ע.
 ר"ת משיב באותו מטבע לשוני שכינה ראב"ע את ר"ת ביחסו אליו, ראה לעיל 'אלף
 פעמים', טור 4, 'הא כל נבוני לב עבדיך'. דבר תוכו: ראה שו' 1, 'מחשבות תוכו'.

34. אָנִי לְשִׁיר כָּמוֹ יֶרֶדֶן לְנַעֲמָן

שיר ויכוח על תבנית השיר.

המשקל: ---~ / ---~ / ---~ // [המרובה]. בטור 3 המשקל משובש.

המקורות: אוקספורד בודליאנה 2293/3 (מיוחס לר"ת); פרמה 1319/1; 2417; וטיקן 349/3 (מיוחס לר"ת); גניזה: קיימברידג', אוסף טיילור שכטר 10/189; סנט פטרסבורג, האקדמיה הרוסית, המכון ללימודים מזרחיים 847/5; מודינה-אסטנזה W.A.5.19

לא נדפס.

לא נזכר ברשומות.

אוצר החכמה

אָנִי לְשִׁיר כָּמוֹ יֶרֶדֶן לְנַעֲמָן
וְאַתֶּם לִי כְּפָרָר וְאַמְנָה
וְיָמָה לָכֶם בְּשִׁירִים שְׁקָלִים
וְדִי לָכֶם בְּשִׁיר הוֹדוֹ וְאַנָּא.

1 כָּמוֹ יֶרֶדֶן לְנַעֲמָן: על פי 'ויבא נעמן... ויעמד פתח הבית לאלישע... הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן' (מל"ב ה:ט-י). נעמן היה שר צבא ארם ולקה בצרעת. אלישע הנביא יעץ לנעמן שירחץ בירדן שבע פעמים ויתרפא מצרעתו. המשורר ר"ל שיריי טובים ומועילים כמו הירדן. כפרפר ואמנה: על פי 'הלא אבנה [אמנה קרי] ופרפר נהרות דמשק' (מל"ב ה:יב), שמות נהרות דמשק שלפי המסופר במקרא (שם) אינם מועילים לרפא צרעת. / 2 בשירים שקלים: שירים במשקל הספרדי שהם זרים לחכמי אשכנז וצרפת. בשיר הודו ואנא: אולי הכוונה לשירי קודש פשוטים ללא קישוט ומשקל.

אוצר החכמה

המכון

אוצר החכמה

שיר על הנגידות

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

שירת רבינו תם יעקב בן מאיר (רבינו תם) - מייזליש, יצחק עמרם מס: 135 הדפס ע"י אוצר החכמה

35. אֱלֹהִים לִי מִגֵּן

שיר על הנגינות לטעמי המקרא.

שיר בן ארבעים וחמש מחרוזות. בכל מחרוזת ארבעה טורים. בטור האחרון חרוז מבריח.

המשקל: //-----/----- [צורת משנה של המשקל הארוך]

הסימן: אלף בית. יעקב בר רבי מאיר חזק ואמץ לעד.

^{אנשי חכמה} **המקורות:** כתבי יד: פרנקפורט 12/24*8; לונדון 1056/19; פרמה 563/43 (2295) דף 68; וטיקן 301/6; ברלין 118/3; אוקספורד בודלינה 1442/2; לונדון-מונטיפיורי 130/25 דף 88; מוסקבה-גינצבורג 74/6 דף 64-66; פירנצה-לונציאנה 118/25.

נדפס: החיד"א, שם הגדולים, עם הגהות מנחם מנדל קרענגיל, דפוס וילנא, ח"ב, צד 140, פאדגורזע 1905; ישרן, שנה ה, י"י קבאק, תרכ"ה, עמ' קכג-קלג; מאור התורה, מ"י וינשטוק, ירושלים תשכ"ו, עמ' קנה-קנח; טעמי המקרא, ש' וינפלד, הוצאת שי למורא, תשס"ו, עמ' מג-נט; אמרי לשון, מילתא בטעמא, א' גמליאלי, ראשון לציון תשס"ו, בסוף הספר, אין ציון למספר הדף.

נזכר: י' דוידזון, אוצר, א, 4746.

השיר שלפנינו הוא העתק מן הספר 'טעמי המקרא', בהוצאת שי למורא, ברשותו האדיבה של המהדיר שמואל וינפלד.

השיר של רבינו תם ז"ל לכללי טעמי המקרא

מג

(בכתב יד קדמון הוסיף המעתיק: „אתחיל חרוזים מניקוד ומניגונים שעשה הרב רבינו.... יעקב בר מאיר.... וחתם שמו“)

אוצר החכמה

ה ק ד מ ה	אֱלֹהִים לִי מִגֵּן	בְּיָדִי צַר מִגֵּן
	בְּהִטִּיבִי נֶגֶן	מְלָכִים וּמִשְׁרָתִים
	בְּעֶרְכִּי מַחְבֶּרֶת	לְכָל מָלָךְ מִשְׁרָת
	בְּעַל פִּי מְסַרְת	בְּיָדֵינוּ חֲרוּתִים
כללי סגול תלישא גדולה ופור	גְּדוֹלִים לְהַנְיֹר	סְגוֹל תְּלִישָׁא וּפְזוֹר
	וּמִנְחָה בָּם עוֹזֵר	וּמִימֵנוּ הֵם שׁוֹתִים

הנחית

ביאור, הערות והסבר המלים הקשות

ה ק ד מ ה

אֱלֹהִים לִי מִגֵּן בְּיָדִי צַר מִגֵּן. ה' הוא מגיני והוא הסגיר כל צוררי בידי.
בִּידִי צַר מִגֵּן — כמו: אשר מגן צריך בידך (בראשית י"ז) (מזכיר בהקדמתו ענינן של הגנה והסגרת האויב, משום שהטעמים נמסרו בידינו מאת השי"ת, והם המגינים על המקראות מפני פירוש מסולף וכדו').

בְּהִטִּיבִי נֶגֶן מְלָכִים וּמִשְׁרָתִים. בהיטיבי ללמד חוקי טעמי נגינה של ה„מלכים“ (= הטעמים המפסיקים) וה„משרתים“ (= הטעמים המחברים).

בְּעֶרְכִּי מַחְבֶּרֶת, לְכָל מָלָךְ — מִשְׁרָת. כשהנני עורך חיבור ללמד את כללי טעמי המקרא, שלכל מלך ומלך משרתיו המיוחדים.

בְּעַל פִּי מְסַרְת. כפי המסורת שנמסרה לנו בעל פה מדור דור. בעל פה — לשון: תורה שבעל פה, כי הטעמים הלכה למשה מסיני הם. בְּיָדֵינוּ חֲרוּתִים. אופני המנגינות של הטעמים חרותם בידינו, דהיינו, שמראים ביד בתנועות מיוחדות כדי ללמד את המנגינות. כמו שכתב רש"י (ברכות דף סב ע"א) „מוליך ידו לפי טעם הנגינה“.

כללי סגול, תלישא גדולה ופזר

גְּדוֹלִים לְהַנְיֹר. טעמים גדולים, המופרשים ומובדלים במנגינותיהם הארוכות והמסולסלות. לְהַנְיֹר — מלשון: נזיר אחיו (בראשית מט כו). סְגוֹל, תְּלִישָׁא וּפְזוֹר. הרי הם שלשת הטעמים המפסיקים: סגול, תלישא גדולה ופזר.

וּמִנְחָה בָּם עוֹזֵר. ולפני שלשת הטעמים המפסיקים הנ"ל יבוא רק המשרת „מונח“ לשרתם ולעזרם. וּמִימֵנוּ הֵם שׁוֹתִים. „מימיו“ הכוונה ל„מונח“ ע"פ

כללי פזר גדול (קרני-פרה) דָּעָה גְדוֹל עֲמוֹ יָרַח בֶּן יוֹמוֹ
וְהִמָּנַח קוֹדְמוֹ וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מְצֻאִים
כללי גרש אוצר החכמה וגרשיים הָאֵם גֵּרֶשׁ מִשְׁרָתוֹ
וְלִפְנֵי תִבְתּוֹ בְּמִנְחָה לֹא מְצֻאִים
וְאֵם בְּאֹת שְׁנִיָּה לָהּ מִשְׁרָתוֹ הִיא אֲזָלָא
וְאֵם הַכֹּל בְּמִלָּה כִּמוֹ כֵּן אֲזַ עֲמִיתִים

שם הכתוב: על-מי „מנוחות“ (תהלים כג ב). ורצונו לומר, שלשלושת הטעמים המפסיקים הנ"ל לא יבוא שום משרת אחר מלבד ה„מונח“. והנה דוגמאות לטעמים האלה עם משרתיהם: אֶת-בְּרִיָּהּ הַנִּיחָם (בראשית ח כא), וְלִקְלִי-סִינָה הַעֲרָץ (שם א ל), וְעֶשֶׂר אֲתָנָת (שם מה כג).

כללי פזר גדול (=קרני פרה)

דָּעָה, גְדוֹל, עֲמוֹ יָרַח בֶּן יוֹמוֹ. דע! עם הטעם המפסיק „פזר גדול“ יבוא תמיד המשרת „ירח בן יומו“. גדול — „פזר גדול“ (=קרני פרה).

וְהִמָּנַח קוֹדְמוֹ. ולפני המשרת „ירח בן יומו“ בא המשרת „מונח“, ושניהם משרתים לפני ה„פזר גדול“. כגון: אֶת-פֶּאֶת-קִדְמָה אֶלְפִים בְּאִמָּה (כמכר לה ח). וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מְצֻאִים. והטעם „פזר גדול“ עם משרתיו נמצאים שש עשרה פעמים במקרא. (ואלה הם המקומות: כמכר לה ה, יהושע יט נא, שמואל ב ד ג, מלכים ב י ה, ירמיה יג יג, ירמיה לח כה, יחזקאל מח כא, דברי-הימים כח א, דברי-הימים כד ה, דברי-הימים כ לה ו, אסתר ז ט, נחמיה א ו, נחמיה ה יג, נחמיה יג ה, נחמיה יג טו, עזרא ו ט).

כללי גרש וגרשיים. — א) זיני משרת אחד לגרש

הָאֵם גֵּרֶשׁ, מִשְׁרָתוֹ בְּאֹת רֹאשׁ מִלָּתוֹ. כשבא הטעם המפסיק „גרש“, ולפניו יש טעם משרת, והמשרת מוטעם באות הראשונה של התיבה שבה המשרת מופיע. הָאֵם = אֵם. וְלִפְנֵי תִבְתּוֹ. והוא בתיבה שלפני הטעם „גרש“ (דהיינו שלא באו ביחד בתיבה אחת). בְּמִנְחָה לֹא מְצֻאִים. יהא תמיד „מונח“ המשרת אשר יחובר אליו. כגון: תַּסֵּת הַנְּחָשֶׁת (ישעיה ס יז), מַצּוֹתִים — מלשון צוּתא וחיבור.

וְאֵם בְּאֹת שְׁנִיָּה לָהּ. ואם המשרת שלפני ה„גרש“ מוטעם באות השניה (או השלישית וכו') של תיבת המשרת, מִשְׁרָתוֹ הִיא אֲזָלָא. או יהא תמיד „אזלא“ (=קדמא) המשרת אשר יבוא לשרת לפני ה„גרש“. כגון: יָקוֹב הַמֵּים (בראשית א ט). וְאֵם הַכֹּל בְּמִלָּה. ואם המשרת בא ביחד במלה אחת עם הטעם המפסיק „גרש“, כִּמוֹ כֵּן אֲזַ עֲמִיתִים. או גם כן יהא המשרת „אזלא“ (=קדמא)

! מן גרש נקרה בלא משרת במקרא
ואין אחריו הברה שנים שם צומתים

ח זה אזלא תגרש בעת תכפול גרש
ואם הברה תשרש לאחריו נפתחים

אוצר החכמה

אריזומים

עמיתו וחבירו של ה"גרש", ויוצגו שניהם על התיבה זה לעומת זה. כגון:
נִקְרָאֵם (בראשית מח כ).

(ב) דיני התחלפות גרש בגרשיים

זמן גרש נקרה. בזמן שה"גרש" מופיע, נקרה — הזדמן. כמו: נקרה עלינו
(שמות ג יח). בלא משרת במקרא. בלי משרת שנקרא עמו ביחד בתיבה אחת
(כי בזמן שיש לו משרת בתיבתו, הרי כבר אמר לעיל שהמשרת הוא "אזלא", וכאוסן זה הרי הוא נשאר
להיות "גרש" כמו שינואר להלן ב"בית" הבא).

ואין אחריו הברה. וה"גרש" מופיע בהברה האחרונה של התיבה ("מלרע"). שנים
שם צומתים. הרי ה"גרש" נהפך לגרשיים" (ראה בטבלה מספר סדורי טז—יז). כגון:
נִשְׁמָעוּ (בראשית ג ח). צומתים — קושרים. כמו: צמתו בבור (איכה ג ג) ופירש
רש"י צמתו, אסרו. דהיינו שמחברים שני גרשים ביחד.

חזה, אזלא תגרש. ראה (=הקשב ו), אם יבוא המשרת "אזלא" (=קדמא)
לפני הגרשיים — הרי ה"אזלא" תעשה את הגרשיים לגרש". כגון: נִקְמָתִי
אֶת־קְרִיתִי (בראשית יז ז). אבל, זאת קְרִיתִי (שם יז י) בגרשיים, כי המשרת הוא "מונח". וסיבת
היות המשרת שם "מונח" היא בגלל היותו מוטעם בראש התיבה. תגרש — תעשה
אותו לגרש". בעת תכפול גרש. אפילו בזמן שראוי להכפיל ה"גרש"
לגרשיים" (ראה בטבלה מספר סדורי טז—יז).

ואם הברה תשרש לאחריו, נפתחים. ואם יש עוד הברה אחרי ההברה
המוטעמת בגרשיים, הרי יפחתו הגרשיים ויהיה "גרש" בלבד. כגון: הָקָה
(בראשית ז יז) (ראה בטבלה מספר סדורי יז). (תיבת "לאחריו" שייכת לפי הענין לחרוז הקודם).

ט עון שני שמשים לגרש אם גשים
תלישא ואזלא חשים אחרים נכרתים
? תרים אם ישנם במנח נגונים
נהשנים כדינם בפרוש סוכתים
כללי יתיב כ' בוא יתיב המלך פני נקוד הולך
באות ראשון מולך ויהו"א משחיתים

ג) דיני שני משרתים לגרש

טעון שני שמשים. אם חלק הפסוק טעון להיות בו שני טעמים משרתים. ^{אוצר החכמה} לגרש אם גשים. ושני ה"משרתים" משרתים את הטעם המפסיק "גרש". גשים — נגשים ומתקרבים. כמו: גשו נא אלי (בראשית טו ד).

תלישא ואזלא חשים. הרי יהיו המשרתים אשר יבואו: "תלישא קטנה" ו"אזלא" (=קדמא). כגון: ויקח שם ויקח (בראשית ט כג) (ואפילו אם המשרת השני הוא בראש התיבה). חשים — מזדרזים לשרת. מלשון: וחש עתידות למו (דברים לב לה). אחרים נכרתים. ושום משרתים אחרים לא יבואו.

ד) דיני משרתים גוספים לגרש

יתרים אם ישנם. ואם ראויים להיות יותר משני משרתים לפני ה"גרש". במנח נגונים. הרי יהיו כל המשרתים הגוספים "מונח". נהשנים כדינם. ושני המשרתים האחרונים הקרובים ל"גרש" נשארים להיות כדת הניתנה להם לעיל, דהיינו: "תלישא קטנה" ו"אזלא" (=קדמא). כגון: ויקחו אליה פרה אדמה (במדבר יט ב). (ובירמיה ח א ישנם ארבעה מונחים לפני החלישא). בפרוש סוכתים. בפירוש ובבירור הגנתים וקיימתים. דהיינו מה שאמר לעיל "תלישא ואזלא חשים אחרים נכרתים". סוכתים — מלשון סוכה והגנה כמו: שמעתיים שוכתים (דהיי"א כ נה). ודרשו בספרי (במדבר יט כט): "סוכתים, על שם שהיו יושבים בסוכות".

כללי יתיב

כ' בוא יתיב המלך. כשבא הטעם המפסיק "יתיב". (כאן הדגיש ואמר "המלך". כי לפי צורתו הוא דומה ל"מהפך" המשרת. וגם משום שה"יתיב" הוא המלך שמולך בלבדו. ולא ישרתהו שום משרת. ראה בטבלה מספר סדורי יא). המלך — שהוא אחד מהטעמים המפסיקים הנקראים "מלכים". פני נקוד הולך. הרי הוא מסומן תמיד לפני הניקוד. כגון: אלה בני חל (בראשית מו כב). פני — כמו לפני.

באות ראשון מולך. והטעמתו היא תמיד באות הראשונה של התיבה (כי הוא בא רק בזמן שהנגינה בראש התיבה). ויהו"א משחיתים. כלומר. הטעם

כללי פשטא

? פֿשטא אַם מְשָׁרְתָהּ בְּסִמּוֹן לְקָרוֹתָהּ
 בְּאִין פֿסק הַבְּרָתָהּ בְּמַרְכָּא שֶׁם נִוְחָתִים
 מִהֶפֶךְ שֶׁם יוֹחֵק בְּעַת הַבְּרָה תִּרְחֵק
 וְגַם שָׂבָא אִם יִדְחֵק לְמַהֲפֹךְ כֵּן דְּחִיתִים
 נָתַן לֵב לְהַשְׁכִּילָהּ שְׁנֵי מְשָׁרְתִים אִם לָהּ
 וְרֹאשׁוֹן בְּרֹאשׁ מְלָה בְּמִנְחָ לֹו חֲרוּתִים

„יתיב“ הוא מהטעמים המפסיקים אשר מבטלים ומשחיתים את הכלל שאחרי תיבה המסתיימת באחת מאותיות אהו“י לא בא דגש באותיות בגד כפֿת שבראש התיבה שלאחריהן. כגון: כִּי בְּכָל־פְּחִי (בראשית לא ו), וכלל זה אמנם נוהג בכל הטעמים המפסיקים. אולם כאן יש צורך מיוחד להזכיר זאת בגלל דמיון הצורה שבין ה„יתיב“ שהוא טעם מפסיק וה„מהפך“ שהוא טעם משרת.

כללי פשטא. — א) דיני משרת אחד לפשטא

לפֿשטא, אִם מְשָׁרְתָהּ בְּסִמּוֹן לְקָרוֹתָהּ. לטעם המפסיק „פשטא“, אם יש לפניו תיבה מוטעמת בטעם משרת, ואין בין המשרת ולפשטא שום הברה בלתי מוטעמת בטעם (וגם לא שוא שבֿראש תיבה או אחד החטפים, כמו שהולך ומבאר).
 בְּאִין פֿסק הַבְּרָתָהּ. ובתנאי שלא יהא סימן פסק (י) בין המשרת ולפשטא.
 הברה — היינו שלפני הברת הפשטא אין סימן ה„פסק“ מופיע. בְּמַרְכָּא שֶׁם נִוְחָתִים. בתנאים אלו יבוא שם המשרת „מרכא“. כגון: קִיְתָה תְּהִי (בראשית א ב).

מִהֶפֶךְ שֶׁם יוֹחֵק. המשרת „מהפך“ יוחק לעמוד לשרת לפני ה„פשטא“. יוֹחֵק — לשון חקיקה וכתיבה.
 בְּעַת הַבְּרָה תִּרְחֵק. בזמן שהברת הפשטא תתרחק, דהיינו שיש הברה בלתי מוטעמת בין המשרת ולפשטא. כגון: וְנִגְזַרְתָּם אֲתוֹ (ויק' כג מא). וְיִאֲמָר לֹו (ברא' מיב).
 וְגַם שָׂבָא אִם יִדְחֵק. וכן גם אם יבוא שוא, או אחד החטפים בראש התיבה של הפשטא. כגון: יְהִי רְצוֹן (דברים לג כד), מִי אֲנִי (דברי־הימים א כט יד). יִדְחֵק — רוצה לומר שהשוא הזה יש לו דין כאילו היתה הברה מפסקת ודוחקת בין המשרת ולפשטא. שָׂבָא=שוא. לְמַהֲפֹךְ כֵּן דְּחִיתִים. בתנאים אלו גם כן ישרת ה„מהפך“ לפני ה„פשטא“. דְּחִיתִים — היינו שנדחה ה„מרכא“ ובא ה„מהפך“ במקומו.

ב) דיני שני משרתים לפשטא

נָתַן לֵב לְהַשְׁכִּילָהּ. שים לב להבין את הכללים כדלהלן: שְׁנֵי מְשָׁרְתִים אִם לָהּ. אם יש לפני ה„פשטא“ שתי תיבות המוטעמות ב„משרת“. וְרֹאשׁוֹן בְּרֹאשׁ מְלָה. והמשרת הראשון מוטעם בראש התיבה. בְּמִנְחָ לֹו חֲרוּתִים. יהא

כֹּכֹת אִם הִרְחִיק אוֹת בָּאֲזָלָא שָׁם תְּאוֹת
וְאֵת אֵלֶּה בָּאוֹת שְׁתֵּים כְּהַשְׁמָעָתִים

עֲרוֹךְ אִם יֵשׁ שְׁלֶשָׁה יֵהָא רֵאשׁוֹן תְּלִישָׁא
וְשׁוֹב אֲזָלָא גְּשָׁה שְׁלִישִׁים הוֹדְעָתִים

המשרת הראשון „מונח“. כגון: לִיל שְׁמָרִים הוּא (שמות יב מב). (הפירוש של תיבת
חרוטים ראה לעיל בחרוז הרביעי של אות „ב“).

כֹּכֹת, אִם הִרְחִיק אוֹת. שים לב! אם הטעם־המשרת הראשון (משני משרתי
ה„פשטא“) הרחיק מראש התיבה, אפילו אות אחת. ס כ ו ת — מלשון הסכת ושמע
(דברים כו ט). בָּאֲזָלָא שָׁם תְּאוֹת. יֵהָא המשרת הראשון „אזלא“ (= קדמא).
כגון: אֲשֶׁר אָמְרוּ לְרֵאשִׁים (ישעיה ל י). ת א ו ת — תתרצה. כמו: בּוֹאֹת גְּאוֹת לָכֶם
(בראשית לד טו).

וְאֵת אֵלֶּה, בָּאוֹת שְׁתֵּים כְּהַשְׁמָעָתִים. ובנוסף לאלה המשרתים („מונח“ או „אזלא“
שמשמשים כמשרת ראשון לפני ה„פשטא“) באים עוד שני משרתים, שכל אחד מהם יתכן שיהיה
המשרת השני הקרוב ל„פשטא“, והם „מרכא“ או „מהפך“, כפי שכבר השמיע
לעיל (בחרוזים של אות „ל“ ו„מ“) התנאי שביניהם כשיש משרת אחד לפני הפשטא.
והוא הדין כאן כשיש שני משרתים לפני הפשטא. כגון: הַעוֹד אֲבִיכֶם סִי (בראשית
מג ז). יִתֵּן לָכֶם רִחְמִים (שם מג יד). ו א ת = ועם. כמו: רועה את אחיו (ברא' לו ב).
ותרגם אונקלוס: עם אחוהי.

ג) דיני שלשה משרתים לפשטא

עֲרוֹךְ אִם יֵשׁ שְׁלֶשָׁה. אם יש לערוך שלשה משרתים לפני ה„פשטא“, דהיינו
שישנן שלש תיבות המחוברות במשרתים לתיבת ה„פשטא“. יֵהָא רֵאשׁוֹן תְּלִישָׁא.
יהיה המשרת הראשון „תלישא קטנה“.

וְשׁוֹב, אֲזָלָא גְּשָׁה. ואחרי ה„תלישא קטנה“ תבוא ותעמוד „אזלא“ (= קדמא) וואפילו
באות הראשונה. כגון: וְנִקְבְּלָהּ הָרַחֲמִים מִחֲצִי (זכריה יד ד). ג ש ה — נָגְשָׁת. שְׁלִישִׁים
הוֹדְעָתִים. ומהו המשרת השלישי, כבר הודעת. דהיינו, כפי שכבר ביאר לעיל
שהוא „מרכא“ או „מהפך“. ש ל ש י מ — כמו: בְּנֵי שְׁלִישִׁים (בראשית ג כג). (אמר שלישים
בלשון רבים, כי נמשך לשני הטעמים שביאר לעיל אשר יתכנו להיות המשרת השלישי הקרוב ל„פשטא“).

פְּעָמִים מִשְׁתַּמֶּשֶׁה בְּיָתֵר עַל שְׁלֹשָׁה
בְּמִנָּח עַד תְּלִישָׁא וְהַשָּׂאָר כְּקַבְעָתִים

צָפָה דִּין הַזִּקָּף מִשְׁרָתוֹ אִם נִזְקָף
בְּאוֹת רֵאשׁוֹן תּוֹקָף מְכַרְבֵּל שֵׁם מַעֲתִים

כללי זקף

חומר החכמה

(ד) דיני משרתים נוספים לפשטא

פְּעָמִים מִשְׁתַּמֶּשֶׁה בְּיָתֵר עַל שְׁלֹשָׁה. לפעמים משתמשת הַפִּשְׁטָא בִּיּוֹתֵר משלשה משרתים. כי באו יותר מלים לפנייה להתחבר ביחד.

בְּמִנָּח עַד תְּלִישָׁא. יהיו המשרתים הנוספים לפני הַתְּלִישָׁא-קטנה כולם "מונח". כגון: נִשְׁלַח חֲזָקָה מִלֵּךְ-יְהוֹדָה אֶל-מֶלֶךְ-אַשּׁוּר לְכִישָׁה לְאַמֵּר תְּקַאֲתִי (מ"ב יח יד). וְהַשָּׂאָר כְּקַבְעָתִים. ושאר המשרתים שבאים אחרי התלישא הקטנה, הם כפי שכבר קבעתים לעיל, דהיינו: "אזלא" (= קדמא) ואחריו "מרכא" או "מהפך".

כללי זקף – א) דיני משרת אחד לזקף

צָפָה דִּין הַזִּקָּף. הסתכל והשגח בדין הַזִּקָּף. (והכוונה לַזִּקָּף קטן, כי לַזִּקָּף גדול אין באים שום משרתים).

מִשְׁרָתוֹ אִם נִזְקָף. אם משרתו מנותק מתיבת הזקף, דהיינו שהוא בא בתיבה שלפני תיבת הזקף. נִזְקָף – פירושו, מנותק, כמו: קִנְקַף וַיֵּת (ישעיה יו ו). (ואם המשרת הוא בתיבה אחת עם הזקף הרי הוא "מונח", ראה בטבלה מספר סדורי יס בהערה שם, וכדוגמה ב' כגון: וְהַשָּׂאָר).

בְּאוֹת רֵאשׁוֹן תּוֹקָף. והמשרת בא באות הראשונה של התיבה. תּוֹקָף – היינו שהוא מקיף ותופס את האות הראשונה.

מְכַרְבֵּל שֵׁם מַעֲתִים. יבוא שם המשרת "מכרביל" לשרת לפני הַזִּקָּף. כגון: רַבֵּעַ אֲדָפֵר (ירמיה יח ז). (ראה בטבלה מספר סדורי כא דוגמא א). מַעֲתִים – מזמנים, ואולי אפשר לנקד קַעֲתִים, ופירושו: מזמנים. והוא פועל מלשון קָעַת, כמו: איש קָעַתִי (ויקרא טז כא) ומשמעו מזומן.

קָרָא שֵׁם עֲלוּיָהּ בָּבֹאוּ בָּאוֹת שְׁנִיָּה
 וּמִקֵּץ כֵּן נִהְיָה וְאִם שְׁנַיִם נִחְתִּים
 רָאָה רֹאשׁוֹן פְּרָבֶלָא לְמִטָּה אִם לְמַעְלָה
 וְשׁוֹפֵר הַמַּעְלָה לְאַחֲרָיו אִזּוֹ נִחְתִּים
 שְׁמַע דִּין אֶתְנַחְתָּא בְּעֲלוּי שְׁמִשְׁתָּה
 אֲשֶׁר מְאִילָא אֶתָּה בְּחֵד עֲשֶׂר יִדְעָתִים

כללי אתנחתא

החזק

קָרָא שֵׁם עֲלוּיָהּ בָּבֹאוּ בָּאוֹת שְׁנִיָּה. ואם לא בא המשרת באות הראשונה
 בתיבה, אלא באות שניה ולהלן — הרי הוא „עילוי“. כגון: וְרָגַע אֲרָפֶר (ירמיה יח ט).
 (ראה בסבלה מספר סדורי כ דוגמא א).

וּמִקֵּץ כֵּן נִהְיָה. ואם המשרת הוא בראש התיבה, אבל לפניו יש תיבה מחוברת
 במקף אליה, הרי זה כאילו אינו בראש התיבה. והוא „עילוי“. כי התיבות
 המוקפות דינם כמו תיבה אחת. ואין הנגינה בראש התיבה. כגון: כִּי־כָא הַשֶּׁמֶשׁ
 (בראשית כח יא). המשרת הזה הוא „עילוי“ ולא „כרבלתא“, כן גיה — גם הוא
 נהיה ב„עילוי“.

ב) דיני שני משרתים לזקף

וְאִם שְׁנַיִם נִחְתִּים. ואם באו שני משרתים לנחות ולשמש לפני ה„זקף“.
 נחתיים — חוגים, כמו: כִּי־שָׁם אָרְם נִחְתִּים (מלכים ב ו ט). (החרוז הזה הוא התחלת
 הענין של הבית הבא).

רָאָה רֹאשׁוֹן פְּרָבֶלָא. ראה ושים לב! שהמשרת הראשון הוא „כרבלתא“ בכל
 מצב. לְמִטָּה אִם לְמַעְלָה. בין שהמשרת למטה ולהלן מראש התיבה, ובין שהוא בא
 למעלה באות הראשונה של התיבה, הרי הוא „כרבלתא“. כגון: אֲשֶׁר יֵצֵא מִמִּצֵּיף (ברא'
 טו ד). הרי המשרת שבתחת אֲשֶׁר „כרבלתא“ (ראה בסבלה מספר סדורי כא דוגמא ב).
 וְשׁוֹפֵר הַמַּעְלָה, לְאַחֲרָיו אִזּוֹ נִחְתִּים. והמשרת השני (הקרוב לזקף) הוא
 תמיד „עילוי“. שׁוֹפֵר הַמַּעְלָה — כינוי ל„שופר עילוי“ (ראה בסבלה מס' סדורי כ).

כללי אתנחתא

שְׁמַע דִּין אֶתְנַחְתָּא, בְּעֲלוּי שְׁמִשְׁתָּה. המשרת אשר ישמש לפני ה„אתנחתא“,
 הוא „עילוי“. כגון: בְּתוֹךְ הַקָּיִם (בראשית א ו) (ראה בסבלה מס' סדורי כ).
 אֲשֶׁר מְאִילָא אֶתָּה. ויש שעם האתנחתא באה „מאילא“ לשרת בתיבה אחת
 ביחד עם ה„אתנחתא“. כגון: בְּשִׁבְעוֹתֵיכֶם (במדבר כח כו), וְיֵצֵא־נָחַם (בראשית ח יח)
 (ראה בסבלה מס' סדורי כח). בְּחֵד־עֲשֶׂר יִדְעָתִים. ידועים הם ונמצאים רק באחד עשר
 מקומות במקרא. (ואלו הם אחד עשר המקומות: בראשית ח יח, במדבר כח כו, ירמיה ב לא, יחזקאל ז כה,
 יחזקאל יג, יחזקאל יא יח, רוח א י, דניאל ד ט, דניאל ד יח, מלכים ב ט ב, דברי הימים ב ח).

כלי ייגא תִּקְרָא לִזְרָקָא בְּעֵלּוּי כְּחֻקָּה
 וְאִם שְׁנַיִם חֻלְקָה בְּעֵלּוּי כֵּן חֻקִּיתִים
 ? כִּיד זֶה בָּבּוּא רֵאשׁוֹן בָּאוֹת רֵאשׁ הֶלְשׁוֹן
 וְאִם לְמִטָּה בְּרַחֲשׁוֹן לְאֻלָּא בְּרֵאשׁ נִפְרָתִים
 עֵדֵן אִם יֵשׁ שְׁלֶשָׁה יֵהָא רֵאשׁוֹן תְּלִישָׁא
 וְאֻלָּא לֹא מִשָּׁה וְעֵלּוּי בְּסוּף שְׁמָתִים

(אבל בשאר המקומות נשאר הכלל שאמר לעיל שמשרת ה"אתנחתא" הוא "עילוי").

כְּלִי זֶרְקָא — א) דִּינֵי מִשְׁרַת אֶחָד לִזְרָקָא

תִּשְׁרַת לִזְרָקָא בְּעֵלּוּי כְּחֻקָּה. המשרת אשר ישרת לפני הטעם המפסיק "זרקא" הוא "עילוי". כחוק ה"זרקא" בזמן שיש לה משרת אחד. כגון: נִקְרַךְ אִתָּם (בראשית א כח) (ראה בטבלה מס' סדורי כ).

ב) דִּינֵי שְׁנֵי מִשְׁרָתִים לִזְרָקָא

וְאִם שְׁנַיִם חֻלְקָה. ואם באו שני משרתים לשרת לפני ה"זרקא". בְּעֵלּוּי כֵּן חֻקִּיתִים. גם כן יהיו שניהם "עילוי". כגון: מִן שְׁמָתִים (שמות ד יא). חֻקִּיתִים — לשון חוק ומשפט. וגם לשון חקיקה וכתובה. וכמו: חוקה חקתי (תנחומא חוקת ח). יסוד זֶה בָּבּוּא רֵאשׁוֹן בָּאוֹת רֵאשׁ הֶלְשׁוֹן. כלל זה. ששני משרתים לפני "זרקא" הם עילוי. הוא בתנאי שהמשרת הראשון מוטעם באות הראשונה של התיבה. ראש הלוֹן — כינוי לראש התיבה. וְאִם לְמִטָּה בְּרַחֲשׁוֹן. ואם המשרת הראשון מוטעם למטה ולהלן מהאות הראשונה של התיבה. בְּרַחֲשׁוֹן — בביטוי התיבה. כמו: רָסַשׁ לְבִי (ההלים מה ב). צריך להרחיש בשפתותיו (ירושלמי ברכות פ"ד ה"א). לְאֻלָּא בְּרֵאשׁ נִפְרָתִים. יֵהָא המשרת הראשון מסור ל"אולא" (= קדמא). כגון: נִיאָמַר מִשָּׁה אֶל-הָעָם (שמות כ יו). נִכְרָתִים — הסגרתים ומסרתים. כמו: נִכְרָ אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי (שמואל א כג ז).

ג) דִּינֵי שְׁלֹשָׁה מִשְׁרָתִים לִזְרָקָא

עֵדֵן אִם יֵשׁ שְׁלֶשָׁה. בזמן שישנם שלשה משרתים לפני ה"זרקא". יֵהָא רֵאשׁוֹן תְּלִישָׁא. יֵהָא המשרת הראשון. תלישא קטנה.

וְאֻלָּא לֹא מִשָּׁה. והמשרת השני יֵהָא תמיד "אולא" (= קדמא). (כניגוד למצב של שני משרתים לזרקא דלעיל, שאז יתכן להיות הראשון "אולא" או "עילוי" כפי שנבאר שם). לֹא מִשָּׁה — לא זוהי משם. וְעֵלּוּי בְּסוּף שְׁמָתִים. והמשרת האחרון הקרוב ל"זרקא" יֵהָא "עילוי". כגון: וַיִּשְׁלַח הָאֱלֹהִים מִלֶּאךָ לִירוּשָׁלַם וגו' (דברי הימים א כא טו). (הדוגמא הזאת הובאה בכת"י בשולי השיר. אבל בספרים הנדפסים שלנו מִלֶּאךָ במרכא).

קָרָא אַרְבַּע הַיָּשָׁנִים בְּמִנְחָה רֵאשׁוֹנָם
 וְהִשְׁלֵשָׁה בְּדִינָם בְּאֶשֶׁר בְּאַרְתִּים
 בְּאֶזְלָא וּמֶרְכָּא אִם יִשְׁרְתוּ הַשָּׁנִים
 בְּתוֹךְ תִּבָּה חֲנוּיִים וְהֵם שְׁלֹשָׁה בְּתִים
 בְּאַחַד אִם נִשְׁמָעָה בְּעִלּוֹי נוֹדָעָה
 לְבַד מְקוֹמוֹת תִּשְׁעָה בְּמֶרְכָּא הָאֶרְכָּתִים

(ד) דיני ארבעה משרתים לזרקא

קָרָא אַרְבַּע הַיָּשָׁנִים. במקרא (= בפסוק) אם ישנם בו ארבעה משרתים לפני הַזֶּרְקָא. בְּמִנְחָה רֵאשׁוֹנָם. יהא המשרת הראשון „מונח“.

וְהִשְׁלֵשָׁה בְּדִינָם בְּאֶשֶׁר בְּאַרְתִּים. ושלשה המשרתים הנותרים, הרי הם בדינם, דהיינו: תְּלִישָׁא קטנה, אזלא (= קדמא), עילוי. וכפי שביאר לעיל. כגון: הִנְנִי עֲמִידָא לְפָנֶיךָ שָׁם פֶּלֶא-הַצּוֹר (שמות יז ו). (אולם בספרים הנדפסים שלנו שָׁם במרכא).

(ה) דיני שני משרתים המופיעים ביחד בתוך תיבה אחת לפני הזרקא

בְּאֶזְלָא וּמֶרְכָּא, אִם יִשְׁרְתוּ הַשָּׁנִים בְּתוֹךְ תִּבָּה חֲנוּיִים. אם יבואו לפני הַזֶּרְקָא שני משרתים, והם ביחד בתוך תיבה אחת, הרי יהיו „אזלא“ (=קדמא) ו„מרכא“. כגון: וְאֶל-אֵיתָמָר | בְּנִיּוֹ (ויקרא יב). וְהֵם שְׁלֹשָׁה בְּתִים. בשלש תיבות במקרא בשלשה מקומות מופיעים האזלא והמרכא בתיבה אחת. והם: וְאֶל-אֵיתָמָר | בְּנִיּוֹ (ויקרא יב), אִם-יִצְחָק בְּנוֹת-שִׁילָה (שופטים כא כא), קְאֻצְרוֹת | לְתַרְמוֹת (נחמיה יב מד). ב ת ים — כנוי לתיבות (= מלים). כלשון ספר יצירה: שתי אבנים בונות שני בתים, ופירושו הוא, שמשתי אותיות אפשר להרכיב שתי מלים, דהיינו מלה אחת בסדר ישר והשניה בסדר הפוך.

(ו) תשעה מקומות יוצאים מן הכלל בדיני משרת אחד לזרקא

בְּאַחַד אִם נִשְׁמָעָה. אם יש לפני הַזֶּרְקָא משרת אחד בלבד. אם נִשְׁמָעָה — אם נשרת אותה, והוא בלשון ארמית. כמו: אמר ליה לשמעיה (ברכות סב ע"א), שפירושו, אמר למשרתו. בְּעִלּוֹי נוֹדָעָה. כבר הודיע לעיל שמשרתה הוא „עילוי“. לְבַד מְקוֹמוֹת תִּשְׁעָה. חוץ מן תשעה מקומות (בכ"א כתבי הקודש). בְּמֶרְכָּא הָאֶרְכָּתִים. מופיע ה„מרכא“ כמשרת יחיד לפני הַזֶּרְקָא. כגון: אֶת-רֹאשׁ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל (שמות ל יב). (והמקומות הן: שמות ל יב, שמות לו ה, שמאל"ב ו ה, דברי-הימים"א יד יא, דה"א כא יב, מלכים"א א יט, דה"א ה יח, רות ד ד, דה"א יז ו). ה א ר כ ת ים — לשון: „מרכא“, „מאריך“, „מארכה“. וכן אפשר גם לפרש „הארכתיים“: הטעמתיים. דהיינו שתיבת המשרת מוּטַעַמַת במרכא. כי תפקידו של המשרת להאריך